

УДК 37.046:374.3

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ЯК УМОВА НЕПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДІ

Юлія Деркач

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна*

Розглянуто психолого-педагогічні особливості неформальної освіти у контексті реформування вищої освіти та зміни філософсько-освітньої парадигми. Визначено типи неформальної освіти, проаналізовано їхні особливості. Висвітлено важливість неформальної освіти як одного із елементів неперервного навчання.

Ключові слова: неформальна освіта, неперервна освіта, формальна освіта, навчальна діяльність, типи неформальної освіти.

Сучасні перетворення у суспільстві, нові орієнтири розвитку економіки, політики, соціальної та культурної галузі – усе це кардинально змінило вимоги до освіти, суттєво підвищило її роль у модернізації суспільства. Зазначені перетворення зумовили необхідність побудови освітньої політики в контексті неперервності.

Особливої актуальності набуває це завдання у зв'язку із загальноосвітніми тенденціями: посиленням суб'єктної ролі особистості, підвищенням вимог до її інтелекту, зростанням джерел інформацій, кваліфікаційних рівнів, прискоренням науково-технічного прогресу, стрімким поширенням інформаційних технологій у всіх сферах людської життєдіяльності, глобалізацією освітніх процесів, що зумовлює стандартизацію освітніх понять. Значущим пріоритетом у цьому контексті є подальше впровадження вимог Болонської угоди, що дає змогу поєднувати традиційні та інноваційні технології в організації навчального процесу в закладах середньої та вищої освіти.

Стратегічним завданням освітньої політики нашої держави, що сформульоване у нормативних документах, є забезпечення конкурентоспроможності української освіти на ринку світових освітніх послуг, розширення участі навчальних закладів, педагогів, учнів, студентів і науковців у проектах міжнародних освітніх організацій і співтовариств. Реалізація цих завдань неможлива без усвідомлення сутності глобальних процесів у всіх сферах життя в цілому і в освітній зокрема. Ці процеси зумовлюють розвиток неперервної освіти, що означає будь-яку навчальну

діяльність протягом усього життя з метою вдосконалення знань, умінь, навичок, кваліфікаційного рівня відповідно до соціальних, професійних, особистих потреб молоді.

Проблему розвитку неперервної освіти та її елементів досліджували Ю. Бабанський, В. Осипова, В. Виноградова, Т. Десятов, Н. Бідюк, С. Романова, В. Блажек, Т. Хюсен, Ф. Кумбс, Ф. Шльосек та ін.

Проблема неформальної освіти як складової неперервного навчання висвітлена у наукових працях Р. Дейва, К. Куллена, М. Форесті, П. Девіса, М. Ераута, Д. Філда, П. Фордхема, Х. Коллі, П. Ходкінсона та ін.

Як свідчить аналіз наукових досліджень з цього питання, розвиток неформальної освіти є важливим, закономірним чинником розбудови демократичних процесів у галузі освіти. Її актуальність засвідчують нормативні документи міжнародних організацій: ЮНЕСКО, Європейського Союзу, ООН, ЄС, Міжнародної організації праці, РЄ. Меморандум Європейської Комісії 2000 року охоплює важливі рекомендації щодо розвитку неформальної освіти, яка є важливою складовою концепції неперервного навчання, дає молоді й дорослим змогу набувати знання, уміння й навички, виробляти погляди й адаптуватися до постійних змін у соціальному середовищі [1, с. 10].

Ми ставили за мету розкрити та обґрунтувати психолого-педагогічні особливості, типи неформальної освіти як важливої складової неперервної освіти.

У Європі теорія і практика освіти охоплює формальну та неформальну освіту, що у взаємозв'язку сприяють вирішенню завдань професійного та соціального розвитку молоді. В Україні в умовах сучасних демократичних процесів неформальна освіта набуває свого розвитку, проте не набула належного офіційного впровадження порівняно з формальними освітніми закладами.

Аналіз сучасних наукових джерел засвідчує, що у педагогічній науці немає однозначного трактування терміна “неформальна освіта”.

Неформальну освіту розуміють, по-перше, як будь-яку навчальну діяльність у робочий чи позаробочий час у колі фахівців, друзів, родини, що не є структурованою, організованою чи спланованою; по-друге, як навчальний процес, що відповідає структурі цієї діяльності, набуває організованої форми, не належить до державних програм обов'язкової освіти та визначається цілеспрямованістю [6, р. 63]. Зазначена форма освіти не завжди передбачає видачу сертифікатів, посвідчень, що засвідчують рівень одержаної кваліфікації після її завершення. За визначенням Лівінгстона, неформальна освіта – навчальна діяльність, що зумовлена освітніми потребами, прагненнями молоді до оволодіння необхідними знаннями чи вміннями, відбувається за межами програм освітніх закладів. Іншими

словами, неформальна освіта охоплює усе навчання поза програмами формальних чи неформальних освітніх закладів і програм [7, р. 15–23].

Зважаючи на розвиток потреби молоді у навчанні впродовж усього життя, актуальними й визнаними стають знання, уміння й навички, здобуті у системі неформальної освіти, що виводить навчання за чіткі межі інституційного простору, розширює можливості здобуття освіти у будь-який час (незалежно від віку). Така освіта передбачає як більш різноманітні форми, так і нефіксовані тимчасові межі її здобуття.

Неформальна освіта є важливим елементом у процесі створення демократичного суспільства, вихованні громадянина. Її значення для демократизації пояснюють також тим, що її гнучкість, особливості організації дають змогу вирішувати навчальним закладам різноманітні освітні завдання, проблеми професійної підготовки й виховання молодих людей.

Упродовж тривалого періоду у Європі усталеною, традиційною й загальноприйнятою вважали формальну освіту, яка набула значного поширення як на Заході, так і в Україні. Відомо, що формальна освіта є інституалізована (тобто представлена освітніми закладами різних типів та кваліфікаційних рівнів); пропедевтична (у тому сенсі, що кожен її рівень готує учнів до наступного, вищого і опирається на попередній); охоплює обов'язкову початкову освіту, молодшу та середню школу зазвичай (від 6–16 р.); здійснює навчальну програму, затверджену на державному рівні (з чітко визначеними цілями та системою оцінювання); має ієрархічний характер (наявність вищого органу управління [6, р. 75]).

На відміну від зазначеного, неформальна освіта стосується всіх освітніх програм, що реалізуються поза формальною освітньою системою, зазвичай є добровільною і короткотривалою. Такі програми визначаються широкою різноманітністю, наприклад, оволодіння другою мовою, набуття умінь розв'язання конфліктів, формування лідерських рис, програми психолого-педагогічного спрямування. Ці програми на відміну від формальної освіти не вимагають попереднього навчання. Процес навчання забезпечують інструктори. Важливою проблемою є визнання кваліфікацій, здобутих у закладах неформальної освіти.

У Європі питання щодо сертифікації неформальної освіти та створення нових моделей оцінювання здобутих знань, умінь та навичок гостро постало ще у 1990-х роках. На сучасному етапі на Заході, а також в Україні створюються нові моделі оцінювання, що базуються на умовах валідності здобутих знань, умінь та навичок та їхнього визнання на державному рівні. Вибір надійних форм оцінювання повинен брати до уваги специфіку певної форми освіти.

Неформальна освіта стосується як дорослих, студентів вищих навчальних закладів, так і вихованців дошкільних закладів, загальноосвітніх середніх шкіл (наприклад, недільні школи, будинки школяра, школи вивчення другої мови, музичні школи тощо).

Неформальна освіта не має затверджених державою програм, але може відбуватися під егідою вищого навчального закладу. Іншими словами, це освіта у незалежній формі.

Якщо звернутись до історичного чинника, то установи неформальної освіти тривалий час не визнавали формальними навчальними закладами, але на сучасному етапі розвитку демократичної, громадянської освіти потреба в неформальній освіті помітно зростає. Упродовж тривалого часу питання співіснування формальної та неформальної освіти зумовлює значні суперечки. Однак вивчення літератури з цього питання підтверджує факт, що обидві форми освіти, маючи певні відмінності, однак у жодному випадку не заперечують одна одну, а, навпаки, за твердженням Білета, доповнюють [5, р. 56–57].

Як виявив аналіз наукових джерел, з погляду категорій наміреності та усвідомлення автори визначають три форми неформальної освіти: самоспрямоване навчання, випадкове навчання та усупільнення. Беручи до уваги різні аспекти, наявність цих категорій у певній формі не є обов'язковою.

Самоспрямоване навчання охоплює елементи наміреності та усвідомлення, оскільки особа має бажання навчатись ще на початку процесу й усвідомлює, що вивчила щось. Ми можемо навести певні приклади: група студентів самостійно вивчає політичну економіку і регулярно зустрічається, щоб обговорити опрацьований матеріал; особа вирішує дізнатись більше про певну історичну подію: читає книги, архівні документи, дивиться фільми, йде в музей тощо.

Випадкове навчання – це навчання, коли категорії наміреності немає, набувши досвід, особа розуміє, що певне навчання було (усвідомлення). Прикладом можуть бути висновки, які роблять студенти після кількох років навчання; особа, що дивиться новини, дізнається про факт, про який не знала до того.

Усупільнення належить до інтернаціоналізації цінностей, відношення, поведінки, вмінь тощо, що відбуваються у повсякденному житті. У цьому випадку не наявні категорії наміреності та усвідомлення. (Друзі часто грають у певну спортивну гру. Через якийсь час досягають значних результатів, не помічаючи, що це був тривалий навчальний процес).

Зазначимо, що хоча усупільнення відбувається без усвідомлення, ми можемо зрозуміти це навчання згодом через процес ретроспективного пізнання, що може бути як зовнішнім, так і внутрішнім. Перебуваючи у

різних ситуаціях, людина може бути змушена визнати, що володіє певними навиками, які є результатом усупільнення [8, р. 14].

Зауважимо, що неформальна освіта відрізняється від формальної освіти підходами до навчання. Сьогодні, коли створюється єдиний світовий освітній простір, демократична освіта ґрунтується на засадах нової філософії ХХІ століття, яка, на думку Т. Кошманової, відстоює самостійне незалежне мислення особистості, її готовність до прийняття й розуміння думки іншого, а також спрямованість людей на об'єднання, згуртування для досягнення миротворчих цілей і добробуту громади, держави, суспільства [2, с. 1–2]. Беручи до уваги цей аспект, можемо виснувати, що традиційний авторитарний підхід до навчання потребує змін, які забезпечать побудову педагогіки громадянського суспільства.

Як висновок зазначимо, що неформальна освіта відбувається у будь-якому середовищі (навчальному закладі, сім'ї, церкві, товаристві тощо); в будь-якому віці (від народження до смерті), що ще раз підтверджує факт існування неформальної освіти як частини неперервного навчання; в індивідуальній чи груповій формі. Джерелом неформальної освіти можуть бути книжки, газети, телебачення, Інтернет, музеї, школи, інститути, досвід друзів, родичів, власний досвід. Усвідомлення неформальної освіти відбувається відразу або згодом. Цей вид освіти може бути додатковим чи трансформативним. Додаткова освіта стосується додавання знань, удосконалення умінь і розвитку цінностей, що збільшують і поглиблюють наявні знання. Іншими словами, ми працюємо в тій же парадигмі. Трансформативна освіта стосується навчального досвіду, що приводить нас до змін наявних знань. Неформальна освіта може як доповнювати й укріплювати формальну освіту, так і суперечити їй, водночас залишаючись важливим елементом, що потребує необхідної уваги, вивчення, впровадження та використання у сучасному світі для забезпечення гідного освітнього рівня громадян України.

-
1. Меморандум Європейської Комісії 2000.Рекомендація 1437 (2000) Про неформальну освіту.
 2. Педагогіка громадянського суспільства / За ред. д-ра пед. наук Т. Кошманової, Львів, 2005.
 3. *Десятов Т. М.* Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах східної Європи (друга половина ХХ століття) Монографія / За ред. Н.Г. Ничкало. К., 2005.
 4. *Хюсен Т.* К обучающемуся обществу // Курьер ЮНЕСКО. 1983. Июнь.

5. Billets. Critiquing workplace learning discourses: participation and continuity at work. *Studies in the Education of Adults*, 34(1), 2001.
6. *Colley H., Hodkins P., Malcom J.* Informality and formality in learning // Lifelong Learning Institute University of Leeds.
7. *Livingstone D.W.* Adults informal learning: definitions, findings, gaps and future research. Nall Working Paper 21.
8. The research on new approaches to lifelong learning // Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. Canada 2006.

INFORMAL EDUCATION AS THE CONDITION OF LIFELONG LEARNING.

Yuliya Derkach

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA-79000 Lviv, Ukraine*

The article deals with the psychological and pedagogic peculiarities of the informal education in the context of higher education reforming, philosophical and educational paradigm changes. It determines the main types of the informal education, analyses their peculiarities. It highlights the importance of the informal education as one of the most important elements of lifelong learning.

Key words: informal education, lifelong learning, formal education, learning activity, types of informal education.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.2007
Прийнята до друку 17.09.2007